

شرح مختصر قانون مجازات اسلامی

مصوب ۱۳۹۲

سرشناسه: زراعت، عباس، ۱۳۴۴

عنوان قراردادی: ایران. قوانین و احکام

عنوان و نام پدیدآور: شرح مختصر قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲/ عباس زراعت

مشخصات نشر: تهران: فقنوس، ۱۳۹۲

مشخصات ظاهری: ۷۰۳: ص

شابک: 978-600-278-017-1

وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا

موضوع: آینین دادرسی جزایی - ایران

موضوع: قانون کیفری - ایران

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۱ کم۳۸۰۰/ز۴۴ ش۴

رده‌بندی دیوبی: ۳۴۵/۵۵

شماره کتاب‌شناسی ملی: ۲۷۴۸۴۷۹

شرح مختصر

قانون مجازات اسلامی

(مصوب ۱۳۹۲)

دکتر عباس زراعت

استاد دانشگاه

انتشارات ققنوس

تهران ، خیابان انقلاب ، خیابان شهدای راندارمری ،
شماره ۱۱۱ ، تلفن ۰۶ ۴۰ ۸۶ ۴۰

* * *

دکتر عباس زراعت

شرح مختصر قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲

چاپ اول

۱۶۵۰ نسخه

۱۳۹۲

چاپ شمسداد

حق چاپ محفوظ است

شابک: ۹۷۸-۰-۲۷۸-۰۱۷-۱

ISBN: 978-600-278-017-1

www.qoqnoos.ir

Printed in Iran

تومان

فهرست

۳۱	فهرست نشانه‌های اختصاری
۳۲	مقدمه

کتاب اول: کلیات

۴۳	بخش اول - مواد عمومی
۴۳	فصل اول - تعاریف
۴۳	م ۱ - تعریف قانون مجازات اسلامی
۴۴	م ۲ - تعریف جرم
۵۱	فصل دوم - قلمرو اجرای قوانین جزائی در مکان
۵۱	م ۳ - صلاحیت سرزمینی
۵۴	م ۴ - صلاحیت سرزمینی تكمیلی
۵۵	م ۵ - صلاحیت عینی یا واقعی
۵۸	م ۶ - جرایم ارتکابی از سوی مأموران دولت ایران در خارج از کشور
۵۸	م ۷ - صلاحیت شخصی مثبت
۶۰	م ۸ - صلاحیت شخصی منفی
۶۱	م ۹ - صلاحیت جهانی
۶۲	فصل سوم - قلمرو اجرای قوانین جزائی در زمان
۶۲	م ۱۰ - قانون جزا عطف به گذشته نمی‌شود
۶۷	م ۱۱ - قوانین شکلی عطف به گذشته می‌شود
۶۸	فصل چهارم - قانونی بودن جرایم، مجازات‌ها و دادرسی کیفری
۶۸	م ۱۲ - اصل قانونی بودن مجازات‌ها

م ۱۳ - ضمانت اجرای اصل قانونی بودن جرم و مجازات‌ها.....	۷۰
بخش دوم - مجازات‌ها	۷۳
فصل اول - مجازات‌های اصلی	۷۳
م ۱۴ - اقسام مجازات‌ها	۷۳
م ۱۵ - تعریف حد.....	۷۶
م ۱۶ - تعریف قصاص	۷۶
م ۱۷ - تعریف دیه	۷۷
م ۱۸ - تعریف تعزیر	۷۹
م ۱۹ - درجات مجازات‌های تعزیری	۸۱
م ۲۰ - اقسام مجازات اشخاص حقوقی	۸۵
م ۲۱ - میزان جزای نقدی اشخاص حقوقی	۸۸
م ۲۲ - انحلال و مصادره اموال اشخاص حقوقی	۸۸
فصل دوم - مجازات‌های تکمیلی و تبعی	۸۹
م ۲۳ - اقسام مجازات‌های تکمیلی	۸۹
م ۲۴ - ضمانت اجرای تخلف از مجازات تکمیلی	۹۴
م ۲۵ - مجازات‌های تتمیمی	۹۶
م ۲۶ - حقوق اجتماعی	۹۹
فصل سوم - نحوه تعیین و اعمال مجازات‌ها	۱۰۱
م ۲۷ - احتساب مدت بازداشت و شلاق و جزای نقدی در مجازات	۱۰۱
م ۲۸ - تعدیل مجازات‌های مالی	۱۰۴
م ۲۹ - نحوه اجرای حبس و بازداشت بدل از جزای نقدی	۱۰۵
م ۳۰ - نحوه اجرای منع از اشتغال	۱۰۷
م ۳۱ - نحوه اجرای ممنوعیت رانندگی	۱۰۸
م ۳۲ - نحوه اجرای ممنوعیت صدور چک	۱۰۹
م ۳۳ - نحوه اجرای ممنوعیت حمل اسلحه	۱۰۹
م ۳۴ - نحوه اجرای ممنوعیت خروج از کشور	۱۱۰
م ۳۵ - نحوه اجرای اخراج بیگانگان از کشور	۱۱۰

۱۱۱.....	م ۳۶ - نحوه اجرای انتشار حکم محاکومیت
۱۱۳.....	فصل چهارم - تخفیف مجازات و معافیت از آن
۱۱۳.....	م ۳۷ - تخفیف یا تبدیل مجازات.....
۱۱۵.....	م ۳۸ - جهات تخفیف
۱۲۲.....	م ۳۹ - معافیت از کیفر در صورت وجود جهات تخفیف
۱۲۳.....	فصل پنجم - تعویق صدور حکم
۱۲۳.....	م ۴۰ - شرایط تعویق صدور حکم
۱۲۵.....	م ۴۱ - اقسام تعویق صدور حکم
۱۲۵.....	م ۴۲ - تدابیر ضمن تعویق مراقبتی
۱۲۶.....	م ۴۳ - دستورات ضمن تعویق صدور حکم
۱۲۷.....	م ۴۴ - لغو قرار تعویق صدور حکم
۱۲۸.....	م ۴۵ - تعیین کیفر یا معافیت از آن
۱۲۹.....	فصل ششم - تعلیق اجرای مجازات
۱۲۹.....	م ۴۶ - شرایط تعلیق اجرای مجازات
۱۳۱.....	م ۴۷ - موارد ممنوعیت تعلیق
۱۳۲.....	م ۴۸ - تعلیق ساده یا مراقبتی
۱۳۲.....	م ۴۹ - صدور قرار تعلیق
۱۳۳.....	م ۵۰ - ضمانت اجرای تخلف از دستور دادگاه
۱۳۴.....	م ۵۱ - عدم تأثیر تعلیق در حقوق اشخاص
۱۳۵.....	م ۵۲ - بی اثر شدن تعلیق
۱۳۶.....	م ۵۳ - نحوه اجرای تعلیق قسمتی از مجازات
۱۳۶.....	م ۵۴ - لغو قرار تعلیق
۱۳۷.....	م ۵۵ - احراز محاکومیت کیفری پس از صدور قرار تعلیق
۱۳۸.....	فصل هفتم: نظام نیمه آزادی
۱۳۸.....	م ۵۶ - تعریف نظام نیمه آزادی
۱۳۸.....	م ۵۷ - شرایط نظام نیمه آزادی
۱۳۹.....	فصل هشتم - نظام آزادی مشروط

م ۵۸ - شرایط آزادی مشروط	۱۳۹
م ۵۹ - مدت آزادی مشروط	۱۴۵
م ۶۰ - آزادی مشروط همراه با دستورات	۱۴۵
م ۶۱ - ضمانت اجرای تخلف از دستورات	۱۴۶
م ۶۲ - نظارت الکترونیکی	۱۴۶
م ۶۳ - نحوه تدوین آیین نامه نظام نیمه آزادی و آزادی مشروط	۱۴۷
فصل نهم - مجازات‌های جایگزین حبس	۱۴۷
م ۶۴ - انواع مجازات‌های جایگزین حبس	۱۴۷
م ۶۵ - تبدیل حبس تا سه ماه	۱۵۱
م ۶۶ - تبدیل حبس تا شش ماه	۱۵۲
م ۶۷ - تبدیل حبس تا یک سال	۱۵۲
م ۶۸ - تبدیل حبس در جرایم غیر عمدی	۱۵۳
م ۶۹ - جایگزین سایر تعزیرات	۱۵۳
م ۷۰ - لزوم تعیین مدت حبس ضمن مجازات جایگزین	۱۵۴
م ۷۱ - ممنوعیت جایگزینی در جرایم علیه امنیت	۱۵۴
م ۷۲ - ممنوعیت جایگزینی در تعدد جرایم عمدی	۱۵۵
م ۷۳ - ملاک بودن مجازات قانونی در جایگزین کردن مجازات‌ها	۱۵۵
م ۷۴ - عطف به مسابق نشدن مقررات این فصل	۱۵۵
م ۷۵ - امکان جایگزین کردن حبس همراه با سایر مجازات‌ها	۱۵۶
م ۷۶ - مجازات قانون ملاک صلاحیت‌ها و تجدیدنظرخواهی است.	۱۵۶
م ۷۷ - پیشنهاد تخفیف، تبدیل یا توقف مجازات از سوی قاضی اجرای مجازات‌ها	۱۵۶
م ۷۸ - تکلیف محکوم به اعلام تغییر شغل و محل اقامت	۱۵۷
م ۷۹ - انواع خدمات عمومی و مؤسسات با آیین نامه تعیین می‌شود.	۱۵۷
م ۸۰ - تقلیل مجازات به پیشنهاد قاضی اجرای احکام	۱۵۸
م ۸۱ - ضمانت اجرای تخلف محکوم	۱۵۸
م ۸۲ - حدوث مانع اجرای حکم	۱۵۹

م ۸۳ - دوره مراقبت	۱۵۹
م ۸۴ - خدمات عمومی رایگان	۱۶۱
م ۸۵ - جزای نقدی روزانه	۱۶۳
م ۸۶ - میزان جزای نقدی جایگزین	۱۶۵
م ۸۷ - حکم به مجازات تبعی یا تکمیلی	۱۶۵
فصل دهم - مجازات‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی اطفال و نوجوانان ..	۱۶۶
م ۸۸ - تصمیمات در مورد اشخاص نه تا پانزده سال	۱۶۶
م ۸۹ - مجازات اشخاص پانزده تا هجده سال	۱۷۰
م ۹۰ - تجدیدنظر در رأی	۱۷۲
م ۹۱ - نحوه مجازات افراد بالغ زیر هجده سال در جرایم مستوجب حد و قصاص	۱۷۲
م ۹۲ - نحوه حکم به دیه یا ضمان مالی	۱۷۴
م ۹۳ - تقلیل یا تبدیل مجازات‌ها	۱۷۵
م ۹۴ - تعویق حکم یا تعلیق مجازات اطفال و نوجوانان	۱۷۶
م ۹۵ - فقدان آثار کیفری در محکومیت‌ها	۱۷۶
فصل یازدهم - سقوط مجازات ..	۱۷۷
بحث اول - عفو ..	۱۷۷
م ۹۶ - عفو خصوصی توسط مقام رهبری	۱۷۷
آیین‌نامه کمیسیون عفو و بخشنودگی مصوب اسفندماه ۱۳۷۳	۱۸۰
م ۹۷ - عفو عمومی	۱۸۳
م ۹۸ - اثر عفو	۱۸۵
بحث دوم - نسخ قانون ..	۱۸۵
م ۹۹ - اثر نسخ قانون	۱۸۵
بحث سوم - گذشت شاکی ..	۱۸۶
م ۱۰۰ - موقوفی تعقیب بر اثر گذشت شاکی	۱۸۶
م ۱۰۱ - شرایط گذشت	۱۸۸
م ۱۰۲ - تعداد متضرران	۱۸۹

م ۱۰۳	- اصل غیرقابل گذشت بودن جرایم
م ۱۰۴	- جرایم قابل گذشت
۱۹۲	بحث چهارم - مرور زمان
م ۱۰۵	- مرور زمان تعقیب
م ۱۰۶	- مرور زمان شکایت
م ۱۰۷	- مرور زمان مجازات
م ۱۰۸	- انقطاع مرور زمان مجازات
م ۱۰۹	- جرایم خارج از شمول مرور زمان
م ۱۱۰	- اجرای یکی از چند مجازات، قاطع مرور زمان مجازات دیگر است
۱۹۷	
م ۱۱۱	- لغو قرار یا حکم، مبدأ مرور زمان است
م ۱۱۲	- اثر قطع مرور زمان
م ۱۱۳	- عدم تأثیر موقوفی تعقیب یا مجازات در حقوق اشخاص
۱۹۸	بحث پنجم - توبه مجرم
م ۱۱۴	- اثر توبه در جرایم موجب حد
م ۱۱۵	- اثر توبه در برخی جرایم تعزیری
م ۱۱۶	- عدم تأثیر توبه در دیه، قصاص، حد قذف و محاربه
۲۰۱	
م ۱۱۷	- لزوم احراز توبه
م ۱۱۸	- زمان اعلام توبه
م ۱۱۹	- اعتراض دادستان به سقوط یا تخفیف مجازات
۲۰۳	بحث ششم - اعمال قاعدة درأ
م ۱۲۰	- اثر شبهه
م ۱۲۱	- اثر شبهه در جرایم موجب حد
۲۰۵	بخش سوم - جرایم
۲۰۵	فصل اول - شروع به جرم
م ۱۲۲	- شروع در جرم
م ۱۲۳	- قصد ارتکاب جرم
۲۱۰	

۲۱۰	م ۱۲۴ - ترک ارادی جرم
۲۱۱	فصل دوم - شرکت در جرم
۲۱۱	م ۱۲۵ - مشارکت در جرم
۲۱۳	فصل سوم - معاونت در جرم
۲۱۳	م ۱۲۶ - مصاديق معاونت در جرم
۲۲۱	م ۱۲۷ - مجازات معاونت در جرم
۲۲۲	م ۱۲۸ - وسیله قرار دادن فرد نابالغ
۲۲۳	م ۱۲۹ - عدم تأثیر فقدان مسئولیت مباشر نسبت به معاون
۲۲۴	فصل چهارم - سردىستگى گروه مجرمانه سازمان یافته
۲۲۴	م ۱۳۰ - سردىستگى گروه مجرمانه
۲۲۵	فصل پنجم - تعدد جرم
۲۲۵	م ۱۳۱ - تعدد معنوی جرایم تعزیری
۲۲۸	م ۱۳۲ - تعدد مادی جرایم موجب حد با مجازات یکسان
۲۳۰	م ۱۳۳ - جمع مجازات حد و قصاص
۲۳۰	م ۱۳۴ - تعدد جرایم تعزیری
۲۳۷	م ۱۳۵ - نحوه اجرای مجازات های متعدد
۲۳۸	فصل ششم - تکرار جرم
۲۳۸	م ۱۳۶ - تکرار جرایم حدّی
۲۳۸	م ۱۳۷ - تکرار جرایم تعزیری
۲۴۱	م ۱۳۸ - تکرار جرایم سیاسی و مطبوعاتی و اطفال
۲۴۱	م ۱۳۹ - تخفیف مجازات در صورت تکرار جرم
۲۴۲	بخش چهارم - شرایط و موانع مسئولیت کیفری
۲۴۲	فصل اول - شرایط مسئولیت کیفری
۲۴۲	م ۱۴۰ - شرط اهلیت برای مسئولیت کیفری
۲۴۲	م ۱۴۱ - اصل شخصی بودن مسئولیت کیفری
۲۴۳	م ۱۴۲ - مسئولیت کیفری شخص ثالث
۲۴۳	م ۱۴۳ - مسئولیت کیفری شخص حقوقی

۲۴۶	م ۱۴۴ - لزوم اراده در مسئولیت کیفری
۲۴۷	م ۱۴۵ - شرط تقصیر در جرایم غیرعمدی
۲۴۸	فصل دوم - موانع مسئولیت کیفری
۲۴۸	م ۱۴۶ - اثر عدم بلوغ در مسئولیت کیفری
۲۵۱	م ۱۴۷ - سن بلوغ
۲۵۲	م ۱۴۸ - اعمال اقدامات تأمینی و تربیتی برای افراد نابالغ
۲۵۲	م ۱۴۹ - اثر اختلال روانی در مسئولیت کیفری
۲۵۳	م ۱۵۰ - دادرسی تعقیب شخص مجرم
۲۵۷	م ۱۵۱ - اثر اکراه در مسئولیت کیفری
۲۵۹	م ۱۵۲ - اثر اضطرار در مسئولیت کیفری
۲۶۱	م ۱۵۳ - اثر فقدان اراده در مسئولیت کیفری
۲۶۲	م ۱۵۴ - اثر مستی در مسئولیت کیفری
۲۶۳	م ۱۵۵ - عدم تأثیر جهل به حکم در مسئولیت کیفری
۲۶۴	م ۱۵۶ - اثر دفاع مشروع در مسئولیت کیفری
۲۶۹	م ۱۵۷ - مقاومت در برابر قوای انتظامی
۲۷۰	م ۱۵۸ - سایر علل موجهه جرم
۲۷۶	م ۱۵۹ - امر آمر قانونی
۲۷۷	بخش پنجم - ادله اثبات در امور کیفری
۲۷۷	فصل اول - مواد عمومی
۲۷۷	م ۱۶۰ - انواع ادله
۲۷۷	م ۱۶۱ - موضوعیت داشتن برخی ادله
۲۷۸	م ۱۶۲ - ادله فاقد شرایط قانونی
۲۷۹	م ۱۶۳ - ضمانت اجرای بطلان ادله
۲۷۹	فصل دوم - اقرار
۲۷۹	م ۱۶۴ - تعریف اقرار
۲۸۰	م ۱۶۵ - بی اثر بودن اقرار وکیل
۲۸۱	م ۱۶۶ - شرط لفظی یا کتبی بودن اقرار

۲۸۲	م ۱۶۷ - شرط تنجیز اقرار
۲۸۳	م ۱۶۸ - شرط اهلیت داشتن اقرارکننده
۲۸۳	م ۱۶۹ - بی اثر بودن اقرار اکراهی
۲۸۴	م ۱۷۰ - اقرار شخص سفیه
۲۸۵	م ۱۷۱ - اثر اقرار
۲۸۶	م ۱۷۲ - تعدد اقرار
۲۸۷	م ۱۷۳ - انکار بعد از اقرار
۲۸۸	فصل سوم - شهادت
۲۸۸	م ۱۷۴ - تعریف شهادت
۲۸۸	م ۱۷۵ - تعریف شهادت شرعی
۲۸۹	م ۱۷۶ - اثر شهادت شرعی فاقد شرایط
۲۸۹	م ۱۷۷ - شرایط شاهد شرعی
۲۹۲	م ۱۷۸ - شهادت مجنون ادواری در حالت افاقه
۲۹۳	م ۱۷۹ - شرط بلوغ شاهد در زمان ادا
۲۹۳	م ۱۸۰ - شهادت اشخاص غیر عادی
۲۹۴	م ۱۸۱ - معنای عادل
۲۹۴	م ۱۸۲ - شرط وحدت موضوع شهادت
۲۹۵	م ۱۸۳ - شرط یقینی بودن شهادت
۲۹۶	م ۱۸۴ - شرط لفظی یا کتبی بودن شهادت
۲۹۷	م ۱۸۵ - تعارض دو شهادت
۲۹۷	م ۱۸۶ - تعذر حضور شاهد
۲۹۸	م ۱۸۷ - شرط عدم علم به خلاف مفاد شهادت
۲۹۸	م ۱۸۸ - شرط اعتبار شهادت بر شهادت
۲۹۹	م ۱۸۹ - عدم اعتبار شهادت بر شهادت در حدود و تعزیرات
۲۹۹	م ۱۹۰ - انکار شهادت توسط شاهد اصلی
۳۰۰	م ۱۹۱ - جرح و تعدیل شاهد
۳۰۰	م ۱۹۲ - لزوم اعلام حق جرح و تعدیل

۳۰۱	م ۱۹۳ - زمان جرح شاهد
۳۰۱	م ۱۹۴ - تعديل شاهد
۳۰۲	م ۱۹۵ - عدم لزوم ذکر اسباب جرح یا تعديل
۳۰۳	م ۱۹۶ - تعارض گواهی شهود جرح و تعديل
۳۰۳	م ۱۹۷ - لزوم احراز شرایط شاهد
۳۰۴	م ۱۹۸ - رجوع از شهادت
۳۰۴	م ۱۹۹ - نصاب شهادت
۳۰۶	م ۲۰۰ - نحوه شهادت بر زنا یا لواط
۳۰۶	فصل چهارم - سوگند
۳۰۶	م ۲۰۱ - تعریف سوگند
۳۰۷	م ۲۰۲ - شرایط ادایکننده سوگند
۳۰۷	م ۲۰۳ - صیغه سوگند
۳۰۸	م ۲۰۴ - لزوم مطابقت سوگند با ادعا
۳۰۹	م ۲۰۵ - لزوم لفظی بودن سوگند
۳۰۹	م ۲۰۶ - سوگند با اشاره
۳۰۹	م ۲۰۷ - اصل نسبی بودن سوگند
۳۱۰	م ۲۰۸ - عدم اثبات حدود و تعزیرات با سوگند
۳۱۰	م ۲۰۹ - سوگند در دعاوی مالی
۳۱۱	م ۲۱۰ - سوگند دروغ
۳۱۱	فصل پنجم - علم قاضی
۳۱۱	م ۲۱۱ - تعریف علم قاضی
۳۱۲	م ۲۱۲ - تعارض علم قاضی با سایر ادله
۳۱۳	م ۲۱۳ - تعارض ادله با یکدیگر
۳۱۳	بخش ششم - مسائل متفرقه
۳۱۴	م ۲۱۴ - لزوم ردّ مال ناشی از جرم
۳۱۵	م ۲۱۵ - لزوم تعیین تکلیف اموال
۳۲۰	م ۲۱۶ - آیین نامه اجرای مجازات ها

كتاب دوم - حدود

بخش اول - مواد عمومی	۳۲۳
م	۲۱۷ - شرط علم به حرمت شرعی حدود
م	۲۱۸ - ادعای جهل و ایراد شباهه
م	۲۱۹ - ممنوعیت تغییر حدود
م	۲۲۰ - حدودی که در قانون نیامده است
بخش دوم - جرایم موجب حد	۳۲۷
فصل اول - زنا	۳۲۷
م	۲۲۱ - تعریف زنا
م	۲۲۲ - جماع با میت
م	۲۲۳ - وطی به شباهه
م	۲۲۴ - موارد اعدام
م	۲۲۵ - زنای محضنه
م	۲۲۶ - احصان
م	۲۲۷ - موانع احصان
م	۲۲۸ - زنا با محارم نسبی
م	۲۲۹ - زنای مرد متاهل
م	۲۳۰ - حد شلاق
م	۲۳۱ - زنای به عنف
م	۲۳۲ - تغییر در صورت اقرار کمتر از چهار مرتبه
فصل دوم - لواط، تفحیذ و مساحقه	۳۳۶
م	۲۳۳ - تعریف لواط
م	۲۳۴ - حد لواط
م	۲۳۵ - تفحیذ
م	۲۳۶ - حد تفحیذ
م	۲۳۷ - همجنسگرایی انسان مذکور
م	۲۳۸ - مساحقه

۳۴۰	م ۲۳۹ - حد مساحقه
۳۴۱	م ۲۴۰ - شمول مساحقه
۳۴۱	م ۲۴۱ - ممنوعیت تحقیق و بازجویی در جرایم منافی عفت
۳۴۲	فصل سوم - قوادی
۳۴۲	م ۲۴۲ - تعریف قوادی
۳۴۳	م ۲۴۳ - حد قوادی
۳۴۴	م ۲۴۴ - جمع میان نابالغان برای زنا یا لواط
۳۴۴	فصل چهارم - قذف
۳۴۴	م ۲۴۵ - تعریف قذف
۳۴۵	م ۲۴۶ - لزوم روشن بودن معنای قذف
۳۴۵	م ۲۴۷ - قذف مادر فرزند خود
۳۴۶	م ۲۴۸ - منظور نبودن قذف
۳۴۶	م ۲۴۹ - قذف مخاطب
۳۴۶	م ۲۵۰ - حد قذف
۳۴۷	م ۲۵۱ - شرایط قذف‌شونده
۳۴۸	م ۲۵۲ - انتساب الفاظی غیر از زنا یا لواط
۳۴۹	م ۲۵۳ - انتساب زنای غیر موجب حد
۳۴۹	م ۲۵۴ - نسبت دادن به شخص محکوم به زنا یا لواط
۳۵۰	م ۲۵۵ - حق الناس بودن حد قذف
۳۵۱	م ۲۵۶ - قذف چند نفر جداگانه
۳۵۱	م ۲۵۷ - قذف چند نفر با یک لفظ
۳۵۱	م ۲۵۸ - تعدد قذف
۳۵۲	م ۲۵۹ - قذف فرزند
۳۵۲	م ۲۶۰ - به ارث رسیدن حد قذف
۳۵۳	م ۲۶۱ - موارد سقوط حد قذف
۳۵۵	فصل پنجم - سب النبی
۳۵۵	م ۲۶۲ - دشنام به انبیاء عظام
۳۵۷	م ۲۶۳ - اعلام جهات عذر در سب النبی

۳۵۷	فصل ششم - مصرف مسکر
۳۵۷	م ۲۶۴ - مصرف مسکر
۳۵۸	م ۲۶۵ - حد مسکر
۳۵۹	م ۲۶۶ - تظاهر غیرمسلمان به مصرف مسکر
۳۵۹	فصل هفتم - سرقت
۳۶۰	م ۲۶۷ - تعریف سرقت
۳۶۰	م ۲۶۸ - شرایط سرقت حدّی
۳۶۱	م ۲۶۹ - تعریف حرز
۳۶۱	م ۲۷۰ - سرقت از حرز مخصوص
۳۶۲	م ۲۷۱ - هتک حرز
۳۶۲	م ۲۷۲ - خارج کردن مال با وسیله بی اراده از حرز
۳۶۳	م ۲۷۳ - حرزهای متعدد
۳۶۳	م ۲۷۴ - لزوم تحقق نصاب در یک سرقت
۳۶۴	م ۲۷۵ - سرقت مال به طور مشترک
۳۶۴	م ۲۷۶ - سرقت فاقد شرایط حدّی
۳۶۵	م ۲۷۷ - سرقت توسط شریک
۳۶۵	م ۲۷۸ - حد سرقت
۳۶۸	فصل هشتم - محاربه
۳۶۸	م ۲۷۹ - تعریف محاربه
۳۸۰	م ۲۸۰ - استفاده از اسلحه برای مقابله با محاربان
۳۸۱	م ۲۸۱ - سلب امنیت مردم با اسلحه
۳۸۲	م ۲۸۲ - حد محاربه
۳۸۳	م ۲۸۳ - انتخاب مجازات‌ها توسط قاضی
۳۸۳	م ۲۸۴ - مدت نفی بلد
۳۸۳	م ۲۸۵ - مراقبت از محارب در مدت نفی بلد
۳۸۴	فصل نهم - بغي و افساد في الأرض
۳۸۴	م ۲۸۶ - تعریف مفسد في الأرض

- ۳۸۵ م ۲۸۷ - قیام مسلحانه در مقابل نظام
۳۸۶ م ۲۸۸ - دستگیری اعضای گروه باگی

کتاب سوم - قصاص

۳۸۹	بخش اول - مواد عمومی
۳۸۹	فصل اول - اقسام و تعاریف جنایات
۳۸۹	م ۲۸۹ - اقسام جنایات
۳۹۰	م ۲۹۰ - جنایت عمدی
۳۹۴	م ۲۹۱ - جنایت شبہ عمدی
۳۹۷	م ۲۹۲ - جنایت خطای محض
۳۹۸	م ۲۹۳ - جنایت متتجاوز از قصد
۳۹۸	م ۲۹۴ - اشتباه در هویت
۳۹۹	م ۲۹۵ - جنایت به صورت ترک فعل
۴۰۰	فصل دوم - تداخل جنایات
۴۰۰	م ۲۹۶ - سرایت جنایت به فوت
۴۰۱	م ۲۹۷ - جنایت بر عضو و نفس با یک ضربه عمدی
۴۰۲	م ۲۹۸ - جنایات متعدد با یک ضربه
۴۰۳	م ۲۹۹ - جنایات متعدد با ضربه‌های متعدد
۴۰۵	م ۳۰۰ - فوت مجندی علیه پس از قصاص عضو
۴۰۶	فصل سوم - شرایط عمومی قصاص
۴۰۶	م ۳۰۱ - شرط عدم بتوت و تساوی در دین
۴۰۸	م ۳۰۲ - مصادیق مهدو رالدم بودن
۴۱۲	م ۳۰۳ - اعتقاد به مهدو رالدم بودن
۴۱۳	م ۳۰۴ - جنایت عمدی بر نابالغ
۴۱۴	م ۳۰۵ - جنایت عمدی بر مجنون
۴۱۴	م ۳۰۶ - جنایت عمدی بر جنین
۴۱۵	م ۳۰۷ - ارتکاب جنایت در حال مستی

۴۱۷	م ۳۰۸ - تردید در بلوغ و عقل
۴۱۸	م ۳۰۹ - لزوم اثبات ادعای بنوت
۴۱۹	م ۳۱۰ - جنایت توسط غیرمسلمان
۴۲۰	م ۳۱۱ - تردید در مسلمان بودن مجنی علیه
۴۲۲	فصل چهارم - راههای اثبات جنایت
۴۲۲	م ۳۱۲ - اثبات جنایت با قسامه
۴۲۳	م ۳۱۳ - تعریف قسامه
۴۲۴	م ۳۱۴ - تعریف لوث
۴۲۵	م ۳۱۵ - لزوم امارات برای تحقق لوث
۴۲۵	م ۳۱۶ - لزوم ذکر امارات در حکم
۴۲۶	م ۳۱۷ - ترتیب قسامه بر لوث
۴۲۶	م ۳۱۸ - اعطای مهلت برای قسامه
۴۲۷	م ۳۱۹ - عدم اجرای قسامه توسط متهم
۴۲۷	م ۳۲۰ - اشخاصی که حق درخواست قسامه دارند
۴۲۸	م ۳۲۱ - حق قسامه به ارث می‌رسد
۴۲۸	م ۳۲۲ - امکان تجزیه حق قسامه
۴۲۹	م ۳۲۳ - کفايت یک قسامه برای چند متهم
۴۲۹	م ۳۲۴ - ادعای مجرم بودن یک نفر از چند نفر
۴۳۰	م ۳۲۵ - درخواست قسامه توسط برخی از صاحبان حق
۴۳۱	م ۳۲۶ - عدم اجرای قسامه توسط شاکی
۴۳۱	م ۳۲۷ - تعدد شکایت
۴۳۲	م ۳۲۸ - تعدد متهمان
۴۳۲	م ۳۲۹ - انحصار قسامه به محدوده لوث
۴۳۳	م ۳۳۰ - عدم حصول لوث یا اتیان قسامه
۴۳۴	م ۳۳۱ - اثبات خصوصیات جنایت با قسامه
۴۳۴	م ۳۳۲ - حصول لوث به شکل مردد میان چند نفر
۴۳۵	م ۳۳۳ - نحوه اجرای قسامه در صورت مردد بودن لوث

م ۳۳۴ - تردد لوث و درخواست قسامه توسط شاکی.....	۴۳۵
م ۳۳۵ - تحقق لوث علیه برخی از افراد.....	۴۳۶
م ۳۳۶ - نصاب قسامه.....	۴۳۷
م ۳۳۷ - احتساب سوگند شاکی در قسامه.....	۴۳۸
م ۳۳۸ - تکرار قسامه توسط متهم.....	۴۳۸
م ۳۳۹ - لزوم شرایط سوگند برای قسامه.....	۴۳۹
م ۳۴۰ - کفایت علم ادراکنده سوگند.....	۴۳۹
م ۳۴۱ - لزوم تحقیق در صورت احتمال فقدان علم.....	۴۴۰
م ۳۴۲ - لزوم احتمال اطلاع سوگند خورندگان	۴۴۱
م ۳۴۳ - اعلام مجازات و مکافات سوگند دروغ.....	۴۴۱
م ۳۴۴ - بطلان قسامه پس از اقامه آن.....	۴۴۲
م ۳۴۵ - ممنوعیت تجدید دعوی پس از اقامه قسامه.....	۴۴۲
م ۳۴۶ - اعاده دادرسی در صورت احراز بطلان قسامه پس از صدور حکم... .	۴۴۳
فصل پنجم - صاحب حق قصاص.....	۴۴۳
م ۳۴۷ - قابل گذشت بودن حق قصاص.....	۴۴۳
م ۳۴۸ - حق قصاص به ارث می رسد.....	۴۴۴
م ۳۴۹ - ممنوعیت قصاص قبل از فوت مجني عليه.....	۴۴۴
م ۳۵۰ - ثبوت حق قصاص برای اولیای دم متعدد.....	۴۴۵
م ۳۵۱ - ولی دم.....	۴۴۵
م ۳۵۲ - ارث همسر مقتول از دیه.....	۴۴۷
م ۳۵۳ - وراثت حق قصاص.....	۴۴۸
م ۳۵۴ - محجور بودن اولیای دم.....	۴۴۸
م ۳۵۵ - ولی دم بودن جنین.....	۴۴۹
م ۳۵۶ - فقدان ولی.....	۴۴۹
م ۳۵۷ - ولی دم نبودن وارث در جنایت عمدى.....	۴۵۱
م ۳۵۸ - ارتکاب جرم توسط ولی محجور.....	۴۵۲
م ۳۵۹ - امکان درخواست قصاص یا دیه یا گذشت از آن.....	۴۵۲

م ۳۶۰ - اختیار میان قصاص با رد فاضل دیه و گرفتن دیه ۴۵۳
م ۳۶۱ - بقای حق قصاص تا حصول شرط ۴۵۳
م ۳۶۲ - نحوه اقدام دادگاه در صورت عدم حصول شرط ۴۵۴
م ۳۶۳ - سقوط حق قصاص با گذشت ۴۵۵
م ۳۶۴ - رجوع از گذشت ۴۵۵
م ۳۶۵ - امکان گذشت مجني عليه قبل از فوت ۴۵۶
م ۳۶۶ - تردید مقتول هر قاتل در صورت وقوع قتل از جانب چند نفر ۴۵۷
م ۳۶۷ - رد فاضل دیه در موضوع مادة قبل ۴۵۸
فصل ششم - شرکت در جنایت ۴۵۸
م ۳۶۸ - برای تحقق شرکت در قتل باید آسیب‌ها موجب قتل باشد ۴۵۸
م ۳۶۹ - امکان عمدی یا غیرعمدی بودن جنایت هر یک از شرکا ۴۶۰
م ۳۷۰ - عدم تأثیر عمل یک شریک نسبت به شریک دیگر ۴۶۱
م ۳۷۱ - قتل پس از جراحت ۴۶۱
م ۳۷۲ - جنایت بر شخص فاقد حیات مستقر ۴۶۲
م ۳۷۳ - امکان قصاص برخی از شرکا ۴۶۴
م ۳۷۴ - عدم تساوی دیه مجني عليه و مرتكب ۴۶۶
فصل هفتم - اکراه در جنایت ۴۶۸
م ۳۷۵ - اکراه در قتل ۴۶۸
م ۳۷۶ - مجازات اکراه کننده ۴۷۱
م ۳۷۷ - اکراه در جنایت بر عضو ۴۷۱
م ۳۷۸ - اصل عدم اکراه ۴۷۲
م ۳۷۹ - جنایت بر اکراه‌شونده بر اثر اکراه ۴۷۲
م ۳۸۰ - قتل اکراه کننده ۴۷۳
بخش دوم - قصاص نفس ۴۷۳
م ۳۸۱ - مجازات قتل عمدی ۴۷۳
م ۳۸۲ - قتل زن مسلمان ۴۷۵
م ۳۸۳ - قتل چند نفر توسط یک نفر و درخواست قصاص توسط هر یک از اولیاء ۴۷۶

م ۳۸۴ - قتل چند نفر توسط یک نفر و درخواست قصاص توسط همه اولیاء.....	۴۷۷
م ۳۸۵ - قتل در ماههای حرام.....	۴۷۷
بخش سوم - قصاص عضو.....	۴۷۸
فصل اول - موجب قصاص عضو.....	۴۷۸
م ۳۸۶ - مجازات جنایت عمدى بر عضو.....	۴۷۸
م ۳۸۷ - معنای جنایت بر عضو.....	۴۷۹
م ۳۸۸ - تنصیف قصاص زن.....	۴۸۰
م ۳۸۹ - تعدد جنایت بر اثر تعدد ضربه.....	۴۸۱
م ۳۹۰ - جنایت دارای مراتب.....	۴۸۱
م ۳۹۱ - جنایت بر اعضای متعدد یک نفر.....	۴۸۲
م ۳۹۲ - جنایت بر اعضای چند نفر.....	۴۸۲
فصل دوم - شرایط قصاص عضو.....	۴۸۳
م ۳۹۳ - شرایط قصاص عضو.....	۴۸۳
م ۳۹۴ - شرط تساوی طول و عرض جراحات.....	۴۸۵
م ۳۹۵ - قصاص عضو ناقص	۴۸۵
م ۳۹۶ - قصاص عضو صحیح در برابر عضو معیوب.....	۴۸۶
م ۳۹۷ - عدم قصاص عضو کامل در برابر عضو ناقص.....	۴۸۷
م ۳۹۸ - قصاص عضو ناقص در برابر عضو ناقص	۴۸۷
م ۳۹۹ - جنایت بر عضو زائد	۴۸۷
م ۴۰۰ - عدم تساوی طول و عرض و عمق	۴۸۸
م ۴۰۱ - سقوط قصاص در برخی جنایت‌ها.....	۴۸۸
م ۴۰۲ - قصاص شخص دارای یک چشم	۴۸۹
م ۴۰۳ - جنایت بر شخص دارای یک چشم	۴۸۹
م ۴۰۴ - از بین بردن بینایی بدون آسیب به چشم.....	۴۹۰
م ۴۰۵ - قصاص چشم سالم در برابر چشم غیرمتعارف.....	۴۹۱
م ۴۰۶ - قصاص پلک.....	۴۹۱

۴۹۲	م - قطع لاله گوش.....
۴۹۲	م - قطع بینی یا گوش.....
۴۹۲	م - قطع زبان یا لب.....
۴۹۲	م - قطع زبان لال.....
۴۹۳	م - قطع زبان کودک.....
۴۹۳	م - شکستن یا کشیدن دندان.....
۴۹۴	م - روییدن دندان مجذبی علیه.....
۴۹۴	م - دندان شیری و غیرشیری.....
۴۹۵	م - روییدن دندان مجذبی علیه پس از قصاص یا دیه.....
۴۹۵	م - روییدن دندان مرتکب.....
۴۹۵	بخش چهارم - اجرای قصاص
۴۹۵	فصل اول - مواد عمومی
۴۹۵	م - لزوم اذن ولی امر.....
۴۹۶	م - حدود استیزان.....
۴۹۶	م - وراثت حق اجرای قصاص.....
۴۹۶	م - قصاص برخلاف مقررات.....
۴۹۷	م - انحصار حق قصاص در صاحب حق.....
۴۹۷	م - مستقل بودن حق هر یک از صاحبان حق.....
۴۹۷	م - درخواست قصاص و دیه.....
۴۹۸	م - غیبت برخی از صاحبان حق قصاص.....
۴۹۹	م - جنایت عمدی زن بر مرد.....
۵۰۰	م - لزوم پرداخت فاضل دیه.....
۵۰۰	م - پرداخت دیه به دیگر صاحبان حق قصاص.....
۵۰۱	م - شرایط پرداخت فاضل دیه از بیت المال.....
۵۰۱	م - تکلیف مرتکب در صورت عدم پرداخت فاضل دیه.....
۵۰۳	م - تهاتر فاضل دیه.....
۵۰۳	م - حق تصرف مالکانه در فاضل دیه.....

۵۰۴.....	م ۴۳۲ - قصاص قاتل مدیون
۵۰۴.....	م ۴۳۳ - گذشت از قصاص
۵۰۵.....	م ۴۳۴ - فراری دادن جانی
۵۰۶.....	م ۴۳۵ - عدم دسترسی به جانی
۵۰۷.....	فصل دوم - اجرای قصاص نفس
۵۰۷.....	م ۴۳۶ - ممنوعیت مثله کردن قاتل
۵۰۸.....	م ۴۳۷ - قصاص نفس زن حامله
۵۰۹.....	م ۴۳۸ - زنده ماندن قاتل پس از اجرای قصاص
۵۱۰.....	فصل سوم - اجرای قصاص عضو
۵۱۰.....	م ۴۳۹ - اوصاف ابزار قصاص عضو
۵۱۱.....	م ۴۴۰ - امکان اجرای فوری قصاص
۵۱۲.....	م ۴۴۱ - لزوم اندازه‌گیری حدود جراحت
۵۱۲.....	م ۴۴۲ - قصاص بیش از جنایت بر اثر حرکت مرتكب
۵۱۳.....	م ۴۴۳ - قصاص عضو زن حامله
۵۱۳.....	م ۴۴۴ - قصاص بدون بی‌هوش یا بی‌حس کردن عضو
۵۱۴.....	م ۴۴۵ - جواز مداوا پس از قصاص
۵۱۴.....	م ۴۴۶ - پیوند عضو قطع شده
۵۱۵.....	م ۴۴۷ - تغییر مرتكب

كتاب چهارم - ديات

۵۱۹.....	بخش اول - مواد عمومی
۵۱۹.....	فصل اول - تعریف دیه و موارد آن
۵۱۹.....	م ۴۴۸ - تعریف دیه
۵۲۲.....	م ۴۴۹ - تعریف ارش
۵۲۳.....	م ۴۵۰ - موارد دیه
۵۲۴.....	م ۴۵۱ - محرومیت قاتل از ارث
۵۲۵.....	فصل دوم - ضمان دیه
۵۲۵.....	م ۴۵۲ - شمول احکام مسئولیت مدنی نسبت به دیه

۵۲۶	م ۴۵۳ - تساوی شرکا برای پرداخت دیه
۵۲۷	فصل سوم - راههای اثبات دیه
۵۲۷	م ۴۵۴ - ادله اثبات دیه
۵۲۸	م ۴۵۵ - تعداد قسامه در قتل عمدى موجب دیه
۵۲۷	م ۴۵۶ - تعداد قسامه در جنایت بر اعضا
۵۲۹	م ۴۵۷ - تبرئه مدعی علیه با قسامه
۵۳۱	م ۴۵۸ - مقررات سوگند در قسامه دیه
۵۳۱	م ۴۵۹ - اثبات جنایت با قسامه
۵۳۲	م ۴۶۰ - اختلاف در بازگشت منفعت
۵۳۳	م ۴۶۱ - فوت مجنی علیه در مهلت تعیین شده
۵۳۴	فصل چهارم - مسئول پرداخت دیه
۵۳۴	م ۴۶۲ - مسئولیت مرتكب برای پرداخت دیه در جنایت عمدى و شبیه عمدى
۵۳۴	م ۴۶۳ - مسئولیت مرتكب در جنایت خطای محض
۵۳۵	م ۴۶۴ - اختلاف در خطا بودن جنایت
۵۳۶	م ۴۶۵ - عدم مسئولیت عاقله برای جنایت جانی بر خودش
۵۳۶	م ۴۶۶ - انحصار مسئولیت عاقله در دیه خطای محض
۵۳۶	م ۴۶۷ - عدم مسئولیت عاقله برای جنایت کمتر از موضعه
۵۳۷	م ۴۶۸ - افراد عاقله
۵۳۹	م ۴۶۹ - شرط عاقل و بالغ و متمكن بودن عاقله
۵۳۹	م ۴۷۰ - مسئولیت بیتالمال در صورت فقدان عاقله
۵۴۰	م ۴۷۱ - مسئولیت دولت برای جنایت اقلیت‌های دینی
۵۴۱	م ۴۷۲ - ثبوت اصل جنایت و عدم ثبوت نوع آن
۵۴۲	م ۴۷۳ - مسئولیت بیتالمال در صورت ایراد صدمه از سوی مأمور
۵۴۲	م ۴۷۴ - مسئولیت بیتالمال در صورت فرار جانی
۵۴۴	م ۴۷۵ - مسئولیت بیتالمال در جنایات مادون قتل
۵۴۴	م ۴۷۶ - تبعیت دیه از احکام سایر دیون متوفی

م ۴۷۷	- علم اجمالی به ارتکاب جنایت از سوی فرد نامعین.....
م ۴۷۸	- امتناع از سوگند یا قسامه
م ۴۷۹	- معلوم نبودن مرتكب رفتار
م ۴۸۰	- جنایت شخص معین از اطراف علم اجمالی
م ۴۸۱	- نامعین بودن مرتكب از دو یا چند نفر معین
م ۴۸۲	- عدم امکان تعیین مرتكب
م ۴۸۳	- اقرار دو نفر به یک جنایت.....
م ۴۸۴	- پرداخت دیه از بیتالمال در صورت عدم شناسایی قاتل
م ۴۸۵	- جنایت ناشی از اجرای مجازات
م ۴۸۶	- جنایت ناشی از خطای قاضی.....
م ۴۸۷	- پرداخت دیه از بیتالمال در صورت قتل بر اثر ازدحام.....
۵۵۱	فصل پنجم - مهلت پرداخت دیه
م ۴۸۸	- مهلت‌های پرداخت دیه
م ۴۸۹	- نحوه پرداخت دیه خطای محض
م ۴۹۰	- تعیین قیمت زمان پرداخت
م ۴۹۱	- نحوه پرداخت دیه توافق شده
۵۵۵	فصل ششم - موجبات ضمانت
م ۴۹۲	- شرط استناد جنایت به رفتار مرتكب
م ۴۹۳	- عدم تأثیر فاصله زمانی
م ۴۹۴	- تعریف میاشرت
م ۴۹۵	- مسئولیت پزشک
م ۴۹۶	- مسئولیت پزشک در دستورات معالجه
م ۴۹۷	- عدم ضمانت پزشک
م ۴۹۸	- ضمانت حمل کننده اشیاء
م ۴۹۹	- مسئولیت فراری دهنده
م ۵۰۰	- عدم ضمانت در صورت وقوع علل قهری
م ۵۰۱	- مسئولیت ترساننده

م ۵۶۳.....	۵۰۲ - پرتاب خود روی دیگری.
م ۵۶۴.....	۵۰۳ - پرتاب کسی روی دیگری.
م ۵۶۴.....	۵۰۴ - عدم مسئولیت راننده غیرمقرر.
م ۵۶۵.....	۵۰۵ - انتساب حادثه به شخص ثالث.
م ۵۶۶.....	۵۰۶ - تعریف تسبیب در جنایت.
م ۵۶۷.....	۵۰۷ - حفر گودال در معابر عمومی.
م ۵۶۸.....	۵۰۸ - حفر گودال در ملک خود.
م ۵۶۹.....	۵۰۹ - ارتکاب عمل به مصلحت عابران.
م ۵۷۰.....	۵۱۰ - ارتکاب عمل با انگیزه احسان.
م ۵۷۱.....	۵۱۱ - توقف در مکان مجاز.
م ۵۷۱.....	۵۱۲ - توقف در مکان غیرمجاز.
م ۵۷۲.....	۵۱۳ - فراخواندن شخص از محل اقامت خود.
م ۵۷۴.....	۵۱۴ - آسیب در اثر علل قهری.
م ۵۷۵.....	۵۱۵ - قرار دادن اتومبیل یا کالا در مکان مجاز.
م ۵۷۵.....	۵۱۶ - افتادن اشیاء از مکان جایز.
م ۵۷۶.....	۵۱۷ - آسیب ناشی از عمل مجاز.
م ۵۷۷.....	۵۱۸ - سقوط اشیاء بر اساس حوادث غیرمترقبه.
م ۵۷۷.....	۵۱۹ - ریزش بنای استوار.
م ۵۷۸.....	۵۲۰ - متمایل کردن بنای دیگری به سقوط.
م ۵۷۹.....	۵۲۱ - روشن کردن آتش در مکان مجاز.
م ۵۸۰.....	۵۲۲ - تنصیر در نگهداری حیوان.
م ۵۸۰.....	۵۲۳ - وارد کردن صدمه توسط حیوان در منزل صاحب آن.
م ۵۸۱.....	۵۲۴ - مسئولیت سوار حیوان.
م ۵۸۲.....	۵۲۵ - تحریک کردن حیوان.
م ۵۸۳.....	۵۲۶ - جمع سبب و مباشر.
م ۵۸۳.....	۵۲۷ - آسیب دیدن دو نفر بر اثر برخورد با یکدیگر.
م ۵۸۴.....	۵۲۸ - آسیب دیدن سرنشینان بر اثر برخورد دو وسیله نقلیه.

۵۸۵	م - لزوم احراز رابطه سببیت
۵۸۶	م - برخورد بر اثر عوامل قهری
۵۸۷	م - انتساب حادثه به یک طرف
۵۸۷	م - قصاصن یا دیه در صورت جنایت بودن برخورد
۵۸۷	م - تساوی شرکا
۵۸۸	م - مسئولیت به وجود آورنده مانع یا سبب برخورد
۵۸۹	م - ایجاد سبب‌ها به شکل طولی
۵۸۹	م - مجاز بودن عمل یک طرف و غیرمجاز بودن عمل طرف دیگر
۵۹۰	م - مقصربودن مجنی علیه
۵۹۱	فصل هفتم - تداخل و تعدد دیات
۵۹۱	م - اصل تعدد دیات
۵۹۱	م - وحدت و تعدد صدمات
۵۹۲	م - عمدی بودن صدمه و غیرعمدی بودن نتیجه
۵۹۲	م - آسیب‌های متعدد ناشی از یک رفتار
۵۹۳	م - آسیب‌های متعدد ناشی از چند رفتار
۵۹۴	م - موارد تداخل دیات
۵۹۵	م - تعدد دیه منافع
۵۹۶	م - صدمه به عضو و منفعت
۵۹۶	م - حدوث صدمه بزرگ‌تر
۵۹۷	م - جراحت عمیق
۵۹۸	م - مقدار ارش
۵۹۸	بخش دوم - مقادیر دیه
۵۹۸	فصل اول - دیه نفس
۵۹۸	م - موارد دیه
۵۹۹	م - دیه قتل زن
۵۹۹	م - دیه ختنی
۶۰۰	م - دیه متولد از زنا

م ۵۵۳ - وارد بودن مقام رهبری نسبت به دیه متولد از زنا	۶۰۰
م ۵۵۴ - دیه اقلیت‌های دینی	۶۰۱
م ۵۵۵ - دیه قتل در ماه‌های حرام	۶۰۱
م ۵۵۶ - اطلاق تغليظ دیه	۶۰۳
م ۵۵۷ - انحصار تغليظ دیه در قتل نفس	۶۰۳
فصل دوم - قواعد عمومی دیه اعضاء	۶۰۴
م ۵۵۸ - مصالحه بر دیه در صورت عدم امکان قصاص	۶۰۴
م ۵۵۹ - موارد ارش اعضاء	۶۰۵
م ۵۶۰ - تنصیف دیه زن	۶۰۶
م ۵۶۱ - اصل عدم تداخل دیات اعضاء	۶۰۷
م ۵۶۲ - اطلاق ارش نسبت به زن و مرد	۶۰۸
م ۵۶۳ - دیه اعضای فرد و زوج بدن	۶۰۸
م ۵۶۴ - دیه فلنج کردن عضو	۶۰۸
م ۵۶۵ - دیه از بین بردن مقداری از عضو	۶۰۹
م ۵۶۶ - دیه عضو پیوند زده شده	۶۱۰
م ۵۶۷ - عدم ضمان در رفتار غیرآسیب‌زا	۶۱۱
م ۵۶۸ - دیه شکستگی التیام بافت	۶۱۱
م ۵۶۹ - دیه شکستن، ترک برداشت و خرد شدن استخوان	۶۱۲
م ۵۷۰ - دیه شکستن چند نقطه استخوان	۶۱۳
م ۵۷۱ - دیه درفتگی استخوان	۶۱۳
م ۵۷۲ - دیه جدا شدن تکه استخوان	۶۱۴
م ۵۷۳ - صدمه بر استخوان همراه با نقص عضو	۶۱۴
م ۵۷۴ - درفتگی مفصل و شکستن استخوان	۶۱۴
م ۵۷۵ - پیوند خوردن عضو پس از جنایت	۶۱۵
فصل سوم - دیه مقدار اعضاء	۶۱۵
بحث اول - دیه مو	۶۱۵
بحث دوم - دیه چشم	۶۲۱

٦٢٤	مبحث سوم - دیه بینی
٦٢٨	مبحث چهارم - دیه لاله گوش
٦٣١	مبحث پنجم - دیه لب
٦٣٣	مبحث ششم - دیه زبان
٦٣٦	مبحث هفتم - دیه دندان
٦٤٢	مبحث هشتم - دیه گردن
٦٤٣	مبحث نهم - دیه فک
٦٤٥	مبحث دهم - دیه دست و پا
٦٥١	مبحث یازدهم - دیه ستون فقرات، نخاع و نشیمنگاه
٦٥٦	مبحثدوازدهم - دیه دنده و ترقوه
٦٥٩	مبحث سیزدهم - دیه ازاله بکارت و افضاء
٦٦١	مبحث چهاردهم - دیه اندام تناسلی و بیضه
٦٦٦	مبحث پانزدهم - دیه پستان
٦٦٧	فصل چهارم - قواعد عمومی دیه منافع
٦٧٠	فصل پنجم - دیه مقرر منافع
٦٧٠	مبحث اول - دیه عقل
٦٧٥	مبحث دوم - دیه شناوبی
٦٧٨	مبحث سوم - دیه بینایی
٦٨٠	مبحث چهارم - دیه بویایی
٦٨١	مبحث پنجم - دیه چشاپی
٦٨٢	مبحث ششم - دیه صوت و گویایی
٦٨٥	مبحث هفتم - دیه سایر منافع
٦٨٧	فصل ششم - دیه جراحات
٦٩٥	فصل هفتم - دیه جنین
٦٩٩	فصل هشتم - دیه جنایت بر میت

فهرست نشانه‌های اختصاری

ق.ا.	قانون اساسی
ق.ج.ف	قانون جزای فرانسه
ق.م.ا	قانون مجازات اسلامی
ق.م.ع	قانون مجازات عمومی
ق.م.جرایم نیروهای مسلح ۷۱	قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح مصوب ۱۳۷۱
ق.آ.د.ک ۷۸	قانون آیین دادگاه‌های عمومی و انقلاب در ۱۳۷۸
ق.آ.د.م ۷۹	قانون آیین دادگاه‌های عمومی و انقلاب در ۱۳۷۹
قانون تشدید مجازات... ۶۷	قانون تشدید مجازات مرتکبین اختلاس، ارتشا و کلاهبرداری مصوب ۱۳۶۴/۶/۲۸ مجلس شورای اسلامی و تأیید ۱۳۶۷/۹/۱۵ مجمع تشخیص مصلحت نظام
قانون فعالیت احزاب، جمعیت‌ها و انجمن‌های سیاسی و صنفی و انجمن‌های اسلامی یا اقلیت‌های دینی شناخته شده مصوب ۱۳۶۰/۶/۷	قانون فعالیت احزاب، جمعیت‌ها و انجمن‌های سیاسی و صنفی و انجمن‌های اسلامی یا اقلیت‌های دینی شناخته شده مصوب ۱۳۶۰/۶/۷
قانون نحوه رسیدگی به تخلفات و مجازات فروشنده‌گان لباس‌هایی که خلاف شرع است و یا عفت عمومی را جریحه‌دار می‌کند مصوب ۶۵/۱۲/۲۸	قانون نحوه رسیدگی به تخلفات و مجازات فروشنده‌گان لباس‌هایی که استفاده از آن‌ها در ملأ عام خلاف شرع است و یا عفت عمومی را جریحه‌دار می‌کند مصوب ۶۵/۱۲/۲۸

قانون تشکیل دادگاه‌های عمومی و انقلاب مصوب ۱۳۷۳	۷۳۱. دع. تشکیل
قانون اصلاح قانون تشکیل دادگاه‌های عمومی و انقلاب مصوب ۱۳۸۱/۸/۲۹	۸۱۱. دع. اصلاح قانون تشکیل
قانون وصول برخی از درآمدها در موارد معین مصوب ۱۳۷۳/۱۲/۲۸	قانون وصول برخی از درآمدها
قانون مدنی	ق.م
آیین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی مصوب ۱۳۸۰	و... مصوب ۸۰
دیوان عالی کشور	د.ع.ک
حقوق جزای عمومی	ح.ج.ع
نظریه مشورتی اداره حقوقی قوه قضائیه	نظریه مشورتی
حقوق جزای اختصاصی	ح.ج.ا
حقوق کیفری اختصاصی	ح.ک.ا
احمد متین، مجموعه رویه قضائی	متین
رجوع کنید	ر.ک
شماره	ش
سال	س
صفحه	ص
صفحات	صفص
چاپ	ج
جلد	ج

مقدمه

قبل از پیروزی انقلاب مشروطه در ایران، قانون مصوبی در تمامی زمینه‌ها از جمله درباره جرایم و مجازات‌ها وجود نداشت. قبل از این‌که اسلام در ایران حکم‌فرما شود جرایم و مجازات‌ها را حاکمان و زورمداران براساس سلیقه شخصی خود تعیین می‌کردند و زمانی که اسلام، دین رسمی این کشور شد احکام عمده‌ای بر بنای فقه اسلامی تعیین می‌گردید و مقامات عرفی و محلی با مجتهدان کار می‌آمدند. پس از استقرار مشروطیت و تصویب قانون اساسی، قوانین عادی نیز به مرور، مصوب گردید اما قانون مجازات عمومی، حساب جدگاه‌ای داشت زیرا متخصصان و تدوین‌کنندگان قانون در پی ترجمه قوانین غربی و استفاده از تجربه قانونگذاری آن‌ها بودند و فقه‌ها به این امر، تن نمی‌دانند زیرا عقیده داشتند فقه اسلامی در زمینه جرایم و مجازات‌ها، احکام فراوانی دارد و قوانین جزائی باید براساس مذهب فقهی شیعه باشد. مشیرالدوله، وزیر دادگستری در آن زمان، حیله‌ای به خرج داد و برای کمیسیون عدیه اجازه‌نامه‌ای گرفت تا قوانین را به صورت آزمایشی و موقت تصویب نموده و در فرست مقتضی به تصویب مجلس برسد. لایحه قانون مجازات عمومی به همین شیوه در دو مرحله به تصویب کمیسیون دادگستری رسید؛ مواد اول تا ۱۶۹ در تاریخ ۱۳۰۴/۱۰/۲۳ و مواد ۱۷۰ تا ۲۸۰ در تاریخ ۱۳۰۴/۱۱/۷ به تصویب رسید. در آن زمان قانون مجازات عمومی فرانسه مصوب ۱۸۱۰ که به کد ناپلئون شهرت داشت و متأثر از مکتب نئوکلاسیک بود توجه قانونگذاران کشورها و بهویژه قانونگذاران کشورهای اسلامی را که تحت سلطه امپراتوری عثمانی بودند به خود جلب نموده بود. حاکمان عثمانی همچون پادشاهان قاجار، شیفتۀ تمدن غرب بودند و قانون مجازات عمومی در کشورهای مصر، لبنان، ترکیه و... ترجمه‌ای از قانون مجازات فرانسه بود. قانون مجازات عمومی گرچه به مرور اصلاحات فراوانی را به خود دیده است اما مبنای قوانین بعدی و حتی قوانین مجازات اسلامی شد. باب اول این قانون درباره مقررات عمومی کیفری بوده و سیاست کیفری کشور را تعیین می‌کرد. باب دوم به بیان جرایم علیه مصالح عمومی اختصاص داشت و باب سوم پیرامون جنحه و جنایات علیه اشخاص بود و باب چهارم به امور خلافی اختصاص داشت و در باب پنجم، مقررات مختلف بیان شده بود. این قانون در سال ۱۳۵۲ اصلاحات اساسی به خود دید و آخرین تحولات حقوقی جزا در قانون اعمال گردید.

در کنار قانون مجازات عمومی که قانون بنیادین ماهوی جزائی به حساب می‌آید و نیز قانون آیین دادرسی کیفری که قانون بنیادین شکلی جزائی بود، قوانین متفرقه فراوانی هم به تصویب رسید مانند قانون آزادی مشروط زندانیان مصوب ۱۳۳۷ و قانون اقدامات تأمینی مصوب ۱۳۳۹ و قانون تعلیق مجازات مصوب ۱۳۴۶. اما پس از پیروزی انقلاب اسلامی براساس قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران باید کلیه قوانین مطابق با شرع می‌شد و قانون جزا از حساسیت ویژه‌ای برخوردار بود. نظام فقهی اسلامی در زمینه جرایم و مجازات‌ها تفاوت زیادی با نظام‌های عرفی دارد و بسیاری از مبانی آن با مبانی عرفی سازگار نیست برخلاف قوانین مدنی که پس از انقلاب اسلامی، تغییر زیادی نداشت. بر همین اساس بود که قانونگذار اسلامی در صدد تحول مبنای در قوانین کیفری برآمد. قانون راجع به حدود و قصاص و دیات که جرایم شرعی را بیان می‌کرد در سال ۱۳۶۱ به تصویب رسید و مواد این قانون، ترجمۀ روایات شرعی و کتاب‌های فقهی بود. قانون راجع به مجازات اسلامی که مقررات عمومی جرایم و مجازات‌ها و مسئولیت کیفری را بیان می‌کرد در همین سال به تصویب رسید اما تفاوت عمده‌ای با باب اول قانون مجازات عمومی نداشت و همان مقررات تکرار شد زیرا در منابع شرعی، مقررات صریحی در این زمینه وجود نداشت. قانون تعزیرات که در سال ۱۳۶۲ به تصویب رسید نقطه اوج اختلاف حقوقدانان عرفی و شرعی بود زیرا گروه نخست با تکیه بر اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها بر این باور بودند که جرایم و مجازات‌ها باید در قانون تعیین شود اما گروه دوم تعیین جرایم و مجازات‌ها را وظیفه حاکم شرع می‌دانستند. مجلس شورای اسلامی که نماینده‌گروه اول بود و شورای نگهبان که نماینده گروه دوم به حساب می‌آمد به داوری مجلس تشخیص مصلحت نظام تن دادند به این صورت که جرایم همراه با حداقل و حداقل‌تر مجازات در قانون تعیین شود و قضات اختیار داشته باشند مجازات‌ها را در همین محدوده انتخاب کنند. بتله این قانون نیز در حقیقت تکرار باب‌های دوم و سوم قانون مجازات عمومی بود زیرا احکام شرعی در زمینه تعزیرات، بسیار ناچیز است. در سال ۱۳۷۰ دو قانون نخست در قالب کتاب‌های اول تا چهارم قانون مجازات اسلامی و به صورت آزمایشی در آمدند و قانون تعزیرات نیز در سال ۱۳۷۵ به عنوان کتاب پنجم (تعزیرات و مجازات‌های بازدارنده)، شکل قانون دائمی به خود گرفت.

قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰ چندین مرتبه تمدید گردید و گرچه قوه قضائیه و دولت، لایحه مجازات اسلامی را تقدیم مجلس شورای اسلامی نمودند اما به دلیل حساسیت‌های خاصی که نسبت به آن وجود داشت به تصویب نهایی نمی‌رسید. سرانجام این قانون در سال ۱۳۹۰ به تأیید نهایی شورای نگهبان رسید اما باز هم چهره دائمی به خود نگرفت بلکه کمیسیون قضائی مجلس با اختیار تقویضی از سوی مجلس شورای اسلامی، آن را به صورت آزمایشی برای مدت پنج سال تصویب نمود. این قانون گام‌های مهمی برای انعکاس پیشرفت‌های علمی برداشته است اما تلاش برای شرعی سازی قانون نیز کاملاً مشهود است. از منظر شکلی، نکات مثبت و منفی زیادی وجود دارد؛ از جمله نکات مثبت، آن است

که مواد مکرر در هم ادغام گردیده و از تورم قانونی کاسته شده است. احکام عمومی حدود و قصاص و دیات در ابتدای هر کتاب آمده و ادلّه اثبات جرایم نیز به شکل متاخر درآمده است. از جمله نکات منفی قانون، آن است که همچون قانون سابق، بسیاری از مواد به نمونه‌ها و مصادیق اختصاص دارد در حالی که باید به شکل قاعدة عمومی بیان می‌شد. بسیاری از مقررات مذکور در این قانون، مقررات شکلی است که جایگاه اصلی آن، قانون آیین دادرسی کیفری می‌باشد مانند ادلّه اثبات دعوا و مرور زمان تعقیب.

مشکل مهمی که از گذشته تا به حال در مقابل قانونگذار وجود دارد مغایرت برخی از مبانی عرفی و شرعی است که نتیجه آن، مغایرت مقررات با یکدیگر است. این امر زمانی مشکل را دوچندان می‌سازد که استنباط‌های فقه‌ها از منابع شرعی به کلی متفاوت می‌شود و در هر زمانی با مقررات جدیدی روپرور می‌شوند. مروری بر مواد این قانون به خوبی گویای این مطلب است زیرا برخی مواد قانون، ترجمه قانون جزای فرانسه است و برخی از آن‌ها ترجمة روایات می‌باشد. این امر سبب شده است قانونگذار در بسیاری موارد دچار تناظض‌گویی شود مانند مقررات دیات که در یک جا کیفری دانسته شده و در جای دیگر به صراحت آمده است.

که تابع مقررات مسئولیت مدنی است.

در ادامه تلاش می‌کنیم مهم‌ترین اصلاحات مربوط به کلیات، حدود، قصاص و دیات را به صورت خلاصه مرور کنیم؛

الف) کلیات

مهم‌ترین اصلاحاتی که قانون مجازات اسلامی به خود دیده است مربوط به کتاب اول یعنی «کلیات» است که در ادامه مورد اشاره قرار می‌گیرد:

۱. کتاب اول برخلاف کتاب‌های بعدی که متأثر از استنباط‌های شرعی می‌باشد تحت تأثیر مقررات عرفی قرار دارد و قوانین خارجی به‌ویژه قانون جزای فرانسه مورد اقتباس قرار گرفته است. نهادهایی همچون تعویق صدور حکم و جایگزین‌های مجازات حبس و نظام نیمه‌آزادی از این قانون به عاریت گرفته شده است البته نهاد توبه و قاعدة «درآ» که صبغه شرعی دارد نیز مورد توجه قرار گرفته است.

۲. مهم‌ترین موارد نو که به پیروی از قوانین خارجی در قانون جدید پیش‌بینی شده است عبارتند از: قاعدة ممنوعیت تعقیب مجدد جرم؛ صلاحیت شخصیت منفی؛ عطف به ماسبق نشدن قوانین شکلی و به‌ویژه مرور زمان؛ اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها؛ پیش‌بینی مسئولیت کیفری برای اشخاص حقوقی؛ درجه‌بندی مجازات‌های تعزیری؛ تعیین ملاک شدت وضعف مجازات‌ها؛ تعویق ساده و مراقبتی صدور حکم؛ نظام نیمه‌آزادی؛ نظارت الکترونیکی؛ خدمات عام‌المنفعه؛ حبس در خانه؛ دوره مراقبت؛ جزای نقدي روزانه؛ نظام پلکانی برای اطفال؛ قاعدة درآ.

۳. در قانون جدید مجازات‌های بازدارنده حذف شده و اختلافات مربوط به این مسئله به خصوص در مرور زمان پایان یافت.

۴. اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها پررنگ‌تر شد و دامنه اجرای اصل ۱۶۷ قانون اساسی محدود شد.
۵. مجازات‌های تعزیری که در قانون سابق جنبه تمثیلی داشت، جنبه حصری پیدا کرد.
۶. جهات تخفیف مجازات در جرایم تعزیری کم‌اهمیت می‌تواند موجب معافیت از مجازات شود.
۷. تعویق صدور حکم به صورت ساده و مراقبتی برای نخستین بار در قانون ما پیش‌بینی شد.
۸. نظام نیمه‌آزادی برای نخستین بار در قانون مجازات اسلامی برقرار گردید.
۹. اطفال و نوجوانان در قانون جدید به سه دسته تقسیم می‌شوند: نه تا دوازده سال؛ دوازده تا پانزده سال؛ پانزده تا هیجده سال. اشخاص زیر نه سال هیچ مسئولیتی ندارند و صغیر غیرممیز به حساب می‌آیند. اطفال نه تا پانزده سال فقط اقدامات تأمینی و تربیتی را تحمل می‌کنند و مجازات بالغان زیر هیجده سال نیز نگهداری در کانون اصلاح و تربیت یا جزای نقدي یا خدمات عمومی می‌باشد. در مورد جرایم موجب حد و قصاص نیز علاوه بر بلوغ باید رشد و کمال عقل آنان نیز احراز شود و گرنه به مجازات‌های مزبور محکوم می‌شوند.
۱۰. جرایم قابل گذشت در قانون جدید وضعیت روشن‌تری پیدا کرد و تعارض‌ها از بین رفت و ماده ۷۲۷ قانون ۱۳۷۵ منسخ گردید.
۱۱. مرور زمان برای جرایم تعزیری برقرار شد و مقررات آن عطف به ماسبق گردید. ضمناً مقررات مرور زمان کامل‌تر شد.
۱۲. نهاد توبه در قانون جدید به عنوان قاعدة کلی پیش‌بینی شد و توبه بجز در جرم قذف و محاربه موجب سقوط مجازات حدی می‌شود و اگر متهم پس از اقرار توبه کند رئیس قوه قضائیه می‌تواند درخواست معافیت از مجازات نماید. توبه در جرایم تعزیری موجب تخفیف مجازات است و در جرایم تعزیری کم‌اهمیت موجب سقوط مجازات می‌شود. توبه مجرم تا قبل از قطعیت حکم امکان دارد متنها باید به اثبات برسد.
۱۳. قاعدة درا، نهاد جدیدی است که در قانون مجازات اسلامی پیش‌بینی شده است؛ قاعدة درا موجب عدم ثبوت جرم در موارد شبهه می‌شود مشروط بر این که دلیلی برای نفعی شبهه یافته نشود و در مورد حدود نیز به صرف وجود شبهه، جرم ثابت نمی‌شود مگر در چند حد خاص که صرف وجود شبهه کفایت نمی‌کند.
۱۴. وضعیت شروع به جرم در قانون جدید روشن شد و به صورت قاعدة کلی درآمد.
۱۵. مجازات معاونت به صورت قانونی درآمده و تعارض‌ها از بین رفت.
۱۶. مقررات تعدد جرم در کلیه جرایم به صورت قاعدة کلی درآمد همان‌گونه که ابهامات مربوط به تکرار جرم نیز از بین رفت.
۱۷. مسئولیت کیفری اشخاص حقیقی و حقوقی به نظم درآمده و شرایط مسئولیت کیفری و سپس موانع آن به ترتیب بیان گردیده است. مقررات دفاع مشروع که در کتاب اول و پنجم بیان شده بود در کتاب اول جمع‌آوری شده و مقررات کتاب پنجم منسخ گردید.

۱۸. مجازات‌های تعزیری مذکور در کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی مورد درجه‌بندی قرار گرفته و هر یک از مجازات‌های حبس، جزای نقدی، شلاق و محرومیت‌ها براساس شدت و ضعف مجازات‌ها در چند درجه قرار گرفته است. این درجه‌بندی به رغم این‌که به تأیید شورای نگهبان رسیده بود، دوباره مورد ابراد قرار گرفته و حذف شد.
۱۹. آخرین بخش از کتاب اول به ادلّه اثبات دعوا اختصاص دارد که شامل جرایم مستوجب حد، قصاص و تعزیر می‌باشد و اثبات دیات تابع مقررات دعاوی مالی است.

ب) حدود

قانونگذار با استنباط جدید از منابع شرعی مربوط به حدود، تحولات گسترده و اساسی به شرح ذیل به وجود آورده است به گونه‌ای که با استنباط‌های قبلی کاملاً متفاوت است و پاره‌ای از آن‌ها جرایم حدی را اگر تعطیل نکند بهشت کاهش می‌دهد:

۱. اثبات جرایم حدی بسیار دشوار گردیده است به گونه‌ای که جرم از راه اقرار قابل اثبات نیست. به عنوان نمونه، ادعای اخذ اقرار از راه تهدید و ارعب با شکنجه بدون بینه و سوگند پذیرفته می‌شود و فقط اقرار در دادگاه معتبر است. تحقیق و بازجویی برای کشف امور پنهانی هم در جرایم منافی عفت ممنوع شده است.
۲. تحقیق ارکان مسئولیت کیفری بسیار آسیب‌پذیر شده است. به عنوان مثال، علم به حرمت شرعی جرم، شرط مسئولیت کیفری دانسته شده است و می‌دانیم حرمت شرعی با منع قانونی تفاوت دارد و ممکن است شخصی به رغم علم به حرمت قانونی جرمی ادعا کند جهل به حرمت شرعی داشته است. همچنین شیوه در ارکان مسئولیت کیفری موجب سقوط حد است بدون این‌که نیاز به اثبات داشته باشد.
۳. فتوای رهبر یا فردی که وی تعیین می‌کند همان منبع شرعی یا فتوای دانسته شده است که مورد نظر اصل ۱۶۷ قانون اساسی می‌باشد. این تصمیم، مشکلات عملی دادگاهها را حل می‌کند اما با اصل ۱۶۷ سازگاری ندارد بهویژه در مواردی که قاضی مجتهد باشد.
۴. بخی و افساد فی الارض و سب النبی در قانون جدید به حدود اضافه شده است حال آن که حدود براساس تعریفی که قانون و شرع ارائه می‌دهد باید تعداد ثابتی داشته باشند نه این‌که در طول زمان تغییر کنند در حالی که منابع شرعی تغییری نمی‌کنند. البته جرم سب النبی منحصر در اهانت به پیامبر اسلام و اولو‌العزم گردید و شامل توهین به ائمه معصومین نمی‌شود.
۵. از ظاهر قانون چنین استنباط می‌شود که حدود منحصر در مواردی نیست که در قانون آمده است بلکه قضات براساس اصل ۱۶۷ می‌توانند بر تعداد آن‌ها بیفزایند در حالی که چنین امری با قواعد شرعی سازگاری ندارد. برخی از حدودی که احتمالاً مورد نظر قانونگذار می‌باشد عبارتند از: جادوگری، ادعای پیامبری و ارتداد.
۶. مجازات سنگسار برای جرم زنای محسنه در قانون جدید تحولاتی پیدا کرد و بحث‌های فراوان حقوقی و سیاسی و اجتماعی را کاهش داد.

۷. جرم محاربه منحصر در موضوع خاص خود گردید هر چند جرایم علیه نظام جمهوری اسلامی به عنوان بعیی شناخته شدن.
۸. تورم قانون در کتاب حدود به شدت کاهش یافته است زیرا بسیاری از مقررات مذکور در قانون سابق تکراری بود. البته بخشی از این مقررات به کتاب اول انتقال یافته است و از این روی کتاب اول فریه‌تر از قانون سابق می‌باشد.
۹. توبه بجز قذف و محاربه موجب سقوط مجازات سایر حدود می‌شود.

ج) قصاص و دیات

مهم‌ترین اصلاحاتی که در مقررات مربوط به قصاص و دیات در قانون جدید صورت گرفته و حکایت از تغییر در استباطهای شرعی دارد به شرح زیر می‌باشد:

۱. تقسیم‌بندی جرایم علیه تمامیت جسمانی که قبلاً به چندین دسته تقسیم می‌شد در قانون جدید به ملاک‌های عرفی نزدیک شده است. جرایم ابتدا به عمدى و غیرعمدى تقسیم شده و جرایم غیرعمدى نیز به شبھ عمدى و خطای محض تقسیم می‌شوند و در قانون جدید شاهد عنایوینی همچون در حکم عمدى یا در حکم شبھ عمدى یا در حکم خطای محض نیستیم.
۲. اشتباه در هویت در قانون جدید موجب سلب مسئولیت کیفری نیست و مصاديق مهدورالدم نیز مشخص شده است.
۳. قانون جدید تفکیک میان قتل با سبق تصمیم و بدون سبق تصمیم را به صورت ضمنی پذیرفته و عمدى بودن جرم در حالت دوم منوط به اثبات علم شده است.
۴. انتظار می‌رفت نهاد «قسامة» در قانون جدید حذف شود زیرا مبنای شرعی محکمی ندارد. با این وجود مقررات قانون جدید گرچه زیادتر شده است اما در مجموع جنبه اثباتی آن برای جنایت، کمرنگ شده و جنبه تبرئه کنندگی آن پررنگ‌تر گردیده است.
۵. قانونگذار به صراحت، دیه را تابع احکام و آثار مسئولیت مدنی یا ضمان مالی دانسته است. هرچند این امر با مجازات دانستن آن سازگاری ندارد و مناسب بود مقررات مربوط به جرم و مجازات در اینجا بیاید و مقررات دیه به قانون مدنی حواله داده شود.
۶. ادلة اثبات دیه، ادلة اثبات دعاوى مالى دانسته شده است. اجرای قواعد مسئولیت مدنی اقتضا می‌کند دیه قتل و اعضاء، ثابت و معین نباشد، زیرا خسارت باید معادل جنایت باشد پس با مواردی همچون تنصیف دیه زن سازگاری ندارد.
۷. تساوی مسئولیت دخالت‌کنندگان در جنایت در قانون جدید رنگ باخته و اصل بر تعیین میزان دیه بر مبنای میزان مسئولیت می‌باشد. این مسئله در حقوق عرفی نیز اختلافی است.
۸. دفاع مشروع در جرایم علیه تمامیت جسمانی، تحولی بزرگ پیدا کرده و ثبوت اصل دفاع، قصاص را ساقط می‌کند هرچند شرایط دفاع رعایت نشده باشد.
۹. تکلیف جنایت بیشتر از قصد، مشخص شده است.
۱۰. تحقق جرم به صورت ترک فعل، ممکن دانسته شده است.

۱۱. در مورد ردّ فاضل دیه و دیهه زن، تحولات زیادی صورت گرفته است و ...

این مجموعه، شرح مختصری بر مواد قانون مجازات اسلامی جدید و خلاصه شرح مبسوط آن است و براساس شیوه کتاب «قانون مجازات اسلامی در نظم حقوقی» تلاش شده است تا خواننده با سابقه این مواد و مبانی فقهی و حقوقی آنها آشنا شود. سیاری از مواد این قانون، سابقه‌ای در قوانین قبلی ندارد و از همین روی رویه قضائی و حقوقی و فقهی انجام شده تشریح آنان شکل نگرفته است، بنابراین شرح مواد براساس قواعد حقوقی و فقهی انجام شده است که البته کاری دشوار می‌باشد. این کتاب در قالب دو مجلد تدوین یافته است و مجلد نخست مربوط به کتاب اول تا چهارم می‌باشد. قانونی که در جلد اول مورد بحث قرار گرفته است ابتدا در سال ۱۳۹۰ به تأیید شورای نگهبان رسید و رئیس مجلس، آن را برای انتشار در روزنامه رسمی به رئیس جمهور ابلاغ کرد، اما در اقدامی ناباورانه و بی‌سابقه، این قانون مسترد گردید و شورای نگهبان به رغم تأیید قبلی، ایرادهایی را مطرح کرد! و مدت زیادی برای اصلاح ایرادها مصروف گردید. طبیعی است این کتاب نیز که در شرح آن قانون نگاشته شده بود دوباره مورد بازنگری قرار گرفت و تغییر کرد. این قانون سرانجام در تاریخ ۱۳۹۲/۲/۱ به تصویب کمیسیون قضائی مجلس و در تاریخ ۱۳۹۲/۲/۱۱ به تأیید شورای نگهبان رسید: «قانون فوق مشتمل بر هفتصد و بیست و هشت ماده در جلسه مورخ اول اردیبهشت ماه یکهزار و سیصد و نود و دو کمیسیون قضائی و حقوقی مجلس شورای اسلامی طبق اصل هشتاد و پنجم (۸۵) قانون اساسی تصویب گردید و پس از موافقت مجلس با اجرای آزمایشی آن به مدت پنج سال در تاریخ ۱۳۹۲/۲/۱۱ به تأیید شورای نگهبان رسید».

مجلد دیگر در مورد قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵ و چند قانون دیگر است. هدف از تدوین این مجموعه، آشنایی کلی حقوقدانان با قانون است تا تیاز خود را برای استفاده از قانون هنگام صدور رأی یا تدوین لایحه قضائی یا شرکت در آزمون‌های حقوقی مانند کارشناسی ارشد، قضاؤت، وکالت و سرديفتری برطرف نمایند و حمل آن، آسان باشد. اما پژوهشگرانی که در صدد مطالعه عمیق‌تر و انجام تحقیقات و پژوهش‌های علمی هستند می‌توانند به شرح مفصل قانون مراجعه فرمایند. امیدواریم این تلاش ناچیز، خدمت کوچکی در راه اجرای عدالت بوده و نگارنده بخشی از دین خود را در قبال جامعه و مردم عزیز، ایفا نموده باشد.

عباس زراعت

عضو هیئت علمی دانشگاه کاشان

